

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'A SUNULAN HALK ŞİİRLERİ

FOLK POEMS PRESENTED TO SULTAN SULEIMAN THE MAGNIFICENT ACCORDING TO ARCHIVAL DOCUMENTS

Nusret GEDİK*

ÖZ: Kökü Türk milleti kadar eski olan Türk halk edebiyatı ve bu edebiyata bağlı edebî ürünler genellikle sözlü kültür ögesi olmalarının yanı sıra yazılı olarak da günümüze ulaşan örnekler ile de doludur. Özellikle yaratıcısı belli olan ve âşık edebiyatı olarak adlandırılan metinler cönkler başta olmak üzere devrin diğer kaynakları dâhilinde günümüze ulaşmıştır. Lâkin âşık edebiyatı oluşum sürecinde erken sayılabilecek olan XVI. yy.'a ait metinler sınırlıdır. Osmanlı Devleti'nin siyasî ve idarî gelişiminin zirvesi olan bu döneme ait halk edebiyatı örnekleri günümüze maalesef çok fazla ulaşmamıştır. Bu durumun çok çeşitli sebepleri vardır. Günümüze kadar yapılan çalışmalarda erken dönem olarak nitelendirilen bu devre ait âşık ve/veya ozan sayısı da oldukça azdır. İş bu çalışma T.C. Devlet Arşivleri bünyesinde yer alan Osmanlı Arşivleri üzerine yaptığımız araştırmaların bir sonucu olarak sadece XVI. yy.'ın değil belki de bütün Osmanlı Devleti'nin en önemli padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmuş halk şiirlerini ve onun şairlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Keremoğlu, Derviş 'Ali, Saka Dede, Kul İdris, Hacıoğlu mahlasını taşıyan ve bugüne kadar herhangi bir kaynakta isimlerine ve şiirlerine rastlanmayan bu beş âşık, devrin sultanını methetmek ve ihsan talep etmek için hece vezniyle şiirler sunmuşlar ve bu şiirler arşiv kayıtlarına geçmiştir. Çalışmamız bu şiirleri ortaya koymak, muhtevalarına kısaca değinerek önemlerini belirtmek ve böylece Türk halk edebiyatı araştırmalarına yeni isim ve manzumeleri kazandırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kanuni Sultan Süleyman, XVI. yy. Halk Edebiyatı, Âşık Edebiyatı, Arşiv Belgeleri, Hece Vezni

ABSTRACT: Turkish folk literature, which dates back as far as the Turkish nation itself, and the literary works associated with this literature are generally elements of oral culture, but there are also many examples that have survived to the present day in written form. In particular, texts whose authors are known and which are referred to as the literature of the aşık (troubadour) have reached us today, primarily in the form of cönks (collections of poems) and other sources of the period. However, texts from the 16th century, which can be considered early in the formation of the literature of the aşık, are limited. Unfortunately, very few examples of folk literature from this period, which marked the peak of the Ottoman Empire's political and administrative development, have survived to the present day. There are many reasons for this. Studies conducted to date indicate that the number of aşık and/or ozan (ballad) from this period, considered the early period, are also quite limited. This study, as a result of our studies on the Ottoman Archives within the Turkish State Archives, aims to reveal the folk poems dedicated to Sultan Suleiman the Magnificent, perhaps the most important sultan of not only the 16th century but of the entire Ottoman Empire, and his poets. These five minstrels, known by the epithets Keremoğlu, Dervish 'Ali, Saka Dede, Kul İdris, and Hacıoğlu, whose names and poems have not

* Doç. Dr.-Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/İstanbul-nusretgedik@hotmail.com (Orcid: 0000-0002-5105-7854)

been found in any source to date, presented poems in hece syballic verse to praise the sultan of the period and request his generosity, and these poems have been recorded in the archives. Our study aims to present these poems, briefly touch upon their content to highlight their importance, and thus contribute new names and poems to Turkish folk literature research.

Keywords: Suleiman the Magnificent, 16th Century Folk Literature, Aşık Literature, Archival Documents, Syballic Verse

Giriş

XVI. yy., Türk edebiyatının serencamı düşünüldüğünde araştırmacılar tarafından pek çok bakımdan en velut ve orijinal devir olarak kabul edilmektedir. Osmanlı Devleti'nin idarî, siyasî ve ekonomik olarak güçlenmesine mukabil bir şekilde başta edebiyat olmak üzere bilim ve sanatın pek çok alanında da ilerlemeler kaydedilmiş, Türk edebiyatının en önemli şair ve edipleri bu yüzyılda yaşamıştır. Türk edebiyatının daha çok klasik Türk edebiyatı olarak adlandırabileceğimiz kolu bu yüzyılda büyük bir gelişim göstermişse de kökü Türk milleti kadar eski olan Türk halk edebiyatı ürünleri de bu devirde halk arasında mutlak surette yaşamış ve bu edebiyatın numunelerinden kimileri günümüze de ulaşmıştır.

Türk halk edebiyatı ürünlerinin daha çok halk arasında dilden dile dolaşarak sözlü kültüre dayanır olması, yazılı olsa dahi Türk halk şiiri örneklerinin diğer edebî örneklerde olduğu gibi dîvân, mesnevî, mecmua vb. şeklinde kitap hâline gelemeyişi gibi sebepler bu tür şiirlerin günümüze intikalini zorlaştırmıştır. Halk arasında sıklıkla okunan *Muhammediyye*, *Mevlid* ve *Envârü'l-Âşıkîn* tarzında hem klasik hem halk edebiyatı örneği gösteren metinler bunun en güzel örnekleri sayılabilir. Nitekim bu eserler her ne kadar İslâm medeniyeti dairesine girince kabul edilip kullanılmaya başlanan aruz vezni ile kaleme alınmış olsalar da daha çok halka hitap eden, halk tarafından okunup ezberlenen ve halkın dinî, içtimâî özelliklerini düzenleyen eserler olarak görülmektedir. Bu türden kitapların günümüze pek çok nüshasının ulaşması ise yukarıda serdettiğimiz görüşle alakalıdır. Söz gelimi XV ve XVI. yy.'a tarihlenen cönklerimiz olsa bile maalesef bunlar azdır ve halk şairlerinden ziyade tekke şairleri ve diğer farklı muhteviyatları daha çok havidir.

XVI. yy., klasik Osmanlı kültürünün yanında halk edebiyatı ve ürünlerinin de inkişaf ettiği, Anadolu ve Rumeli'nin büyük merkezlerinde, serhad kalelerinde, Suriye ve Mısır'da, Şimâlî Afrika'nın askerî kolonilerinde halk şairlerinin varlığının arttığı bir dönemdir (Köprülü, 2004: 55). Bu yüzyıldan kalan eserler çok az olmakla birlikte çeşitli kaynaklar, mecmualar ve cönklerle günümüze bazıları ulaşmıştır. Mesela Kâtibî (ö. 1562) mahlasıyla şiirler yazan, *Dîvân* sahibi ve klasik Türk edebiyatı şairi olan Seydî Alî Reis ünlü eseri *Mir'âtü'l- Memâlik*'te

Deniz üstünde yürürüz

Öcümüz komaz aluruz

Düşmânı arar buluruz

Bize Hayreddünli dirler

diyerek hece vezni ile şiirler de söylemiştir. Yine *Dîvân* sahibi şairlerden Me'âlî ve onun hece vezniyle bir şiiri bu devre ait örnekler arasında gösterilebilir (Sakaoğlu, 1989a: 113). Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'e isnad edilen hece vezniyle ve dörtlük şeklinde yazılmış manzume de bu devirde tanzim olunmuş bir eserde mündemiçtir (Köprülü, 2004: 56). Bu gibi örnekler de XVI. yy'da halk edebiyatının, klasik Türk edebiyatı gibi giderek gelişmeye başladığını göstermektedir. Sadece günümüze ulaşan örnek sayısı mahduttur.

Araştırmalara göre XVI. yy'dan günümüze ulaşmış isimlerin en eskisi Bahşî adlı bir şairdir. Yavuz Sultan Selim'in Mısır ve İran seferleri hakkında küçük bir destanı günümüze ulaşan âşığın şiiri devrin özelliği olarak 8'li hece ölçüsünde kaleme alınmıştır. Yine Köprülü'nün XVI. yy. halk şairlerinden saydığı Ozan ile Kul Mehmed, Öksüz Dede, Köroğlu, Karacaoğlu, Hayâlî, Oğuz Ali, Gedâ Muslı, Çırpanlı, Armudlu ve Kul Çulha devrin diğer âşık/halk şairleridir (Sakaoğlu, 1989b: 115-135). Köprülü'den sonra Şükrü Elçin bu yüzyılda yaşamış Kul Pîrî adlı bir âşık/ozanı tespit etmiş ve onun Şehzâde Bâyezid'e söylemiş olduğu ağıtları yayımlamıştır (Elçin, 1974).

Yukarıda ismi zikredilen âşık ve/veya ozanların türkü, varsağı, koşma tarzında söyledikleri halk şiiri örnekleri günümüze cönk, mecmua veyahut diğer eserler vasıtasıyla ulaşan örneklerdendir. Çalışmamızla birlikte bu şairlere 5 yeni âşık ve/veya ozan eklemek gerekmektedir. Osmanlı Arşivleri üzerine bir süredir yürüttüğümüz çalışmaların neticesinde bugüne kadar farklı kaynaklarda günümüze ulaşmamış edebî metinler ile şairleri ortaya çıkarmaya gayret etmiştik.¹ Bu çalışmaların bir ürünü olarak da arşiv kayıtlarında yer alan, XVI. yy'da devrin padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a şiir sunmuş ve devletin resmî belgesi mahiyetinde arşiv kayıtlarına girmiş; Keremoğlu, Derviş 'Alî, Hâcioğlu, Saka Dede, Kul İdrîs'in hepsi hece vezni ile kaleme alınmış toplam 14 manzumesi Türk halk edebiyatı araştırmalarına kazandırılmıştır. Böylece padişaha şiir sunma âdetinin sadece klasik Türk şairlerine özgü olmadığı resmî belgelerle ortaya konmuş olmaktadır. Sadece klasik Türk şairlerinin değil, âşıkların da -aşağıda görüleceği üzere- memleketlerinden çeşitli sorunların çözümü, ihsân ve in'âm talebi vb. sebeplerle İstanbul'a gelerek devrin sultanına şiir sunduğu ortaya çıkmıştır. Şimdiye kadar tarihî kaynaklarda bu türden kimi bilgiler verilmişse de aşağıda yer alan belgeler bu durumu artık kanıtlar mahiyetindedir. Ayrıca daha II. Murad'ın sarayında bir ziyafette bulunan Seyyah Betrandon de la Broquiere'nin verdiği ve sarayda halk şairlerinin dinlendiği bilgisi (Köprülü, 1989: 159) de böylece hiç olmazsa Kanuni Sultan Süleyman dönemi için de kesinleşmiş olmaktadır. Zira resmî bir belge hüviyetinde bulunan ve muhteva yönünden methiyenin yanı sıra manzum bir arz mahiyeti de gösteren bu

¹ Bu çalışmalar için bk. (Gedik, 2022a, Gedik, 2022b, Gedik, 2023, Gedik, 2024a, Gedik, 2024b, Gedik, 2024c, Gedik, 2025a, Gedik, 2025b).

şiiirler padişaha okunmak üzere kabul edilirdi. Bahis konusu olan şair ve şiiirleri hakkında ayrıntılı bilgi vermek yerinde olacaktır.

Arşiv Belgelerine Göre Kanuni Sultan Süleyman'a Sunulan Halk Şiiirleri ve Şairler

T.C. Devlet Arşivleri, Osmanlı Devleti'nin tarihî hafızası olarak tarih ilminin birinci kaynağı durumundadır. Tarih ilminin yanı sıra arşivler, Türk edebiyatı için de son derece önemlidir. Bu manada İsmail Erünsal, yaptığı çalışmalar ile bu duruma dikkat çekse de arşiv kaynağı özellikle edebî metinlerin ortaya çıkması açısından maalesef atıl kalmıştır. Son yıllarda yaptığımız çalışmalar bu minvalde devam etmekte ve Türk edebiyatının çeşitli tarihî dönemlerine ait edebî metinler inceleme konumuz olmaktadır. Araştırmalarımız çeşitli metin ve inceleme esaslı olmak üzere hâlâ devam etmekte olup mezkur araştırmaların devamı niteliğindeki bu çalışma da XVI. yy.'da yaşamış ve her biri Kanuni Sultan Süleyman'a şiiir sunmuş bugüne kadar bilinmeyen 5 âşık ve/veya ozan ile onların şiiirlerini ilim âlemine tanıtmayı amaçlamaktadır.

T.C. Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Evrakı arasında bulunan belgelerde XVI. yy.'da yaşamış Keremoğlu, Dervîş 'Alî, Hâcioğlu, Saka Dede, Kul İdrîs mahlaslı halk şairlerinin hepsi hece vezniyle kaleme alınmış toplam 14 şiiiri tespit edilmiştir. Çalışmamız, bu şiiirleri gün yüzüne çıkararak Türk halk edebiyatı araştırmalarına bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca kimi kaynaklarda hatıra, anektod, bilgi vb. şeklinde serdedilen ve sarayda klasik şairler gibi âşıkların da dinlendiği, onların da şiiirlerini sultana sunduğu türünden bilgiler böylelikle kesinlik de kazanmaktadır. Zira aşağıda tek tek üzerinde duracağımız üzere ismi geçen âşıklar şiiirlerini kimi zaman memleketlerini terk ederek sultana sunmak üzere İstanbul'a gelmiş, klasik Türk şairlerinin söz gelimi kasidelerinde istedikleri in'âm ve ihsanları bu sefer koşmalarına, destanlarına konu etmişlerdir.

Klasik Türk edebiyatında methiye türünün âşık edebiyatındaki örneklerinin yer aldığı aşağıdaki şiiirlerde devrin padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın bir halk şairi tarafından nasıl görüldüğü, ne gibi benzetmeler ve şairane tahayyüllerle tavsif edildiği gibi kimi hükümler şiiirlerin ortaya çıkması ile ortaya konabilmektedir. Ayrıca yine bugüne kadar Yavuz Sultan Selim için kaleme alınan bir ağıt tespit edilememiştir. Aşağıda görüleceği üzere Keremoğlu'nun dizelerine dökülen ve oğlu Kanuni Sultan Süleyman'a sunulan ağıt, klasik Türk edebiyatındaki mersiye sunma geleneğinin aynıyle Türk halk edebiyatında da yaşadığını ve halk şairlerinin de bu manada şiiirlerinin olduğunu gözler önüne sermektedir. Yine Keremoğlu ve Dervîş 'Alî'nin Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıkışını kutladığı ve klasik Türk edebiyatındaki adıyla cülûsiyye türündeki eserlerin halk edebiyatında da yer aldığı ve âşıklar tarafından saraya bu türden manzumelerin sunulduğu ortaya çıkmaktadır.

Aşağıda ayrıntısıyla yer alacağı üzere Hâcioğlu adlı bir şair tarafından söylenen manzume ise yine klasik Türk edebiyatındaki fetih-nâmelerin halk edebiyatındaki karşılığı sayılabilir. Belgrad fethini anlatan manzumesinde Hâcioğlu, fetih münasebetiyle padişahı övmüş ve bir nevi savaşı da kısaca anlatmıştır. XVI. yy. Türk halk edebiyatı araştırmaları için son derece önemli olan bu metinleri şairleriyle birlikte kısaca tahlil ederek muhtevasına bakabiliriz.

Keremoğlu (ö. XVI.?)

Keremoğlu mahlaslı âşığa ait 2 koşma T.C. Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Arşiv Evrakı 0364-16 numarada tespit edilmiştir. Şiirlerin muhtevasından devrin sultanı Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmak üzere arşiv kayıtlarına girdiği anlaşılan belgede yer alan ilk şiir bir ağıttır. Osmanlı Devleti'nin 9. padişahı ve ilk halifesi Yavuz Sultan Selim'in vefatı için kaleme alınan ağıt, 8'li hece ölçüsü ile dokuz dörtlük hâlinde yazılmış olup aaaa/bbba/ccca... kafiye şemasına sahiptir. İkinci şiir ise babasının vefatı üzerine 30 Eylül 1520 tarihinde Osmanlı tahtına çıkan Kanuni Sultan Süleyman için kaleme alınan ve klasik Türk edebiyatı metinlerinde örneğine sıklıkla rastlanan medhiyye/cülûsiyye içerikli bir manzumedir. Yedi dörtlükten oluşan bu şiir yine 8'li hece ölçüsünde koşma nazım şekliyle yazılmış olup kafiyeleşmesi aaab/cccb/dddb... şeklindedir. Keremoğlu mahlası ikinci şiirde

Keremoğlu eydür hânım
Fedâ olsun yoluñda cânım
Sedd-i İskendersin bugün
Sultân Süleymân devridür

şeklinde geçmektedir. Kronikler, tezkireler ve devrin diğer kaynaklarında yapılan taramalarda XVI. yy.'da Keremoğlu mahlaslı bir âşık ve/veya ozana rastlanmamıştır. Lâkin TSMA.E. 0364-16 numarada yer alan belgede şiirlerin kenarında şairin kendisi hakkında kısa bir bilgi notu bulunmaktadır. Şairin, Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu şiirlerin kenarına ilâştirdiği notta "Karamanlu Emre kuluñ Urumili'den ma'zûluz biz faķîrin du'âcın bize şafâ-yı himmet eyle" diyerek ismini ve memleketini zikrettiği görölmektedir. Bu bilgiye göre ismi Emre olan Keremoğlu Karamanlıdır. Aynı zamanda Rumeli'den mazûl olduğunu belirttiğine göre daha önce mezkûr diyarda bir görevi olduğu akla gelen şairin şiirlerin muhtevasından da anlaşılacağı üzere padişaha sunduğu belgeyi in'âm ve ihsan için kaleme aldığı açıktır. Zira şair padişaha sunduğu belgede yer alan ikinci şiirinin 6 ve 7. dörtlüğünde bu durumu açıkça belirtmektedir:

Beş yidi yüz[dür] tîmârum
Sekizlice olsun dirüm
Bilâ-sebebden umarum
Sultân Süleymân devridür

Bir çift [vire] harçlık kaftan
Bize in‘ām eyle sultān
Saña ‘ināyet ide Sübhān
Sultān Süleymān devridür

Bu satırlardan anlaşıldığına göre Keremoğlu, tımar sahibi bir şahıstır. Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığına göre 5700 akçe olan tımar gelirlerine terakki isteyen şair, gelirinin 8000’e çıkarılmasını sultandan talep etmektedir. Bunun için bir sebep de aranmaması gerektiğini belirten Keremoğlu, ayrıca âdet üzere kendisine bir de kaftan verilmesini ister. Görüldüğü üzere belgede yer alan ikinci şiir, şair hakkında kimi biyografik umdeleri barındırmaktadır.

Belgede yer alan ilk şiirin ağıt türünde olduğunu söylemiştik. Bu ağıt, 9. Osmanlı padişahı ve ilk halife Yavuz Sultan Selim hakkında söylenmiş ve oğlu Sultan Süleyman’a sunulmuştur. Tespitlerimize göre Yavuz Sultan Süleyman hakkında halk şiiri nazım şekliyle söylenilmiş başka bir ağıda rastlanmadığı için bu yönüyle “tespit edilebilen ilk” konumunda olan şiirde şair, Yavuz Sultan Selim’i çeşitli vasıfları ile över. Padişahı bir övgü unsuru olarak yedi başlı ejderhaya benzeterek şiirine başlayan şair, diğer satırlarda ise onun ölümünün ardından duyduğu hüznü satırlara döker:

Yedi başlı yir evreni
Kanı Sultān Selīm kanı
‘Osmānuñ küçük arslan[1]
Kanı Sultān Selīm kanı

Merhum padişahın Çaldıran Savaşı ile Mısır seferindeki başarıları şairin dilinde şöyle yer edinir:

Kahr-ıla Tebrīze iren
Düşmenüñ bendlerin kıran
Kızılbaşa şöyle uran
Kanı Sultān Selīm kanı

Özini ‘ummāna şalan
Başını terkiye alan
Çerkezden kâsemüz alan
Kanı Sultān Selīm kanı

Bu dörtlüklerden sonra

Oğlı evrenci çoğ olsun
Yidi iklīme beg olsun
Sultān Süleymān sağ olsun
Kanı Sultān Selīm kanı

diyerek yeni padişahı bir nevi selamlayan Keremoğlu, tamamı aşağıda metinler kısmında yer alan koşmasının 8 ve 9. dörtlüklerinde Sultan Selim’i

“er kişi” olarak övmeye devam eder ve bir nevi hüznün satırları olan “Ol’ di ulı sulţānumuz/ Kānı Sulţān Selīm k̄anı” diyerek şiirini hitama erdirir.

Belgede yer alan şiirlerin kelime kadrosu incelendiğinde XVI. yy. halk dilinde yaşayan fakat söz gelimi klasik Türk edebiyatı metinlerinde pek göremeyeceğimiz “yir evreni”, “k̄alğı-”, “evrenc”, “bayındır”, “öğündü” gibi sözcüklerin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca belgenin imlası da incelendiğinde bu metnin büyük ihtimalle şair elinden çıktığı anlaşılmaktadır. Şöyle ki padişaha ve/veya saraya sunulacak arzlar ile diğer belgeler ya kâtiplere yazdırılır yahut da bizzat arz sahibi tarafından kaleme alınırdı. Belgede yer alan “şunsun” kelimesinin “سون سون”, “bugün” kelimesinin “بو کین”, şeklinde yazılması ve yine kimi eklerin çift yazımı ile bazı imla hataları vb. gibi hususlar belgenin şair elinden çıktığına delil sayılabilir.

Dervîş ‘Alî (ö. XVI.?)

T.C. Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Arşiv Evrakı 0445-27 numarada kayıtlı olan belgede yer alan 11’li hece ölçüsü ile söylenmiş şiir son dördlükten anlaşıldığına göre Dervîş ‘Alî adlı bir âşığa aittir. Kronikler, tezkiyeler ve devrin diğer kaynaklarında yapılan taramalarda böyle bir âşık/ozana rastlanmamıştır. Hâliyle Dervîş ‘Alî’yi günümüze ulaştıran tek metin şimdilik arşiv evrakı arasında yer alan ve devrin sultanı Kanuni Sultan Süleyman’ın tahta çıkışı için söylediği şiirdir. Manzume, koşma nazım şekliyle abab/cccb/dddb... kafiyelenişi ile söylenmiş olup dokuz dördlükten müteşekkildir. Dervîş ‘Alî’nin manzumesi klasik Türk edebiyatında yer alan cülûsiyyelerin halk edebiyatındaki örneği mesabesindedir. Zira âşık manzumesinin ilk dördlüğünde,

Âl-i ‘Oşmāndan irişdi vücūda
Yine bu milke Süleymān gelüpdür
Cümle insān meşğūl oldı sūcūda
Yine bu milke Süleymān gelüpdür

diyerek, devrin padişahı Kanuni Sultan Süleyman’ın tahta çıkışını müjdelemektedir. Edebî bir terim olarak cülûsiyye, Osmanlı şehzadelerinin padişah olarak tahta çıkışı üzerine yazılan ve tahta çıkan padişahı öven genel olarak kasîde nazım şekliyle yazılan manzum veya mensur şiirlerdir. Cülûs kelimesinden türemiş olan cülûsiyye ise, padişahın tahta çıkma töreninde dağıtılan “bahşış” anlamına geldiği gibi, bu konuda yazılan manzum ve mensur eserlere cülûsiyye denilmektedir. Dervîş ‘Alî’nin bu şiiri de cülûsiyye türünün halk edebiyatında yer alan bir örneği kabul edilebilir. Kanuni’nin tahta çıkış vesilesi ile kaleme alındığı için şiirin tarihini de belirlemek mümkün olmaktadır. Zira Osmanlı Devleti’nin 10. padişahı Kanuni Sultan Süleyman 30 Eylül 1520’de tahta geçtiğine göre mezkûr şiir de bu tarihten kısa bir süre sonra kaleme alınıp sultana sunulmak üzere saraya ulaştırılmış olmalıdır. Tabii bu manzumenin sultanın huzurunda okunup okunmadığı veyahut şairinin şiir karşılığında ne kadar in’âm ve ihsan aldığı meçhul olsa

da Osmanlı Devlet geleneği düşünüldüğünde belirli bir ihsan aldığına kolaylıkla kanaat getirilebilir.²

Dervîş ‘Alî’nin koşması ilk dörtlükte sultanın tahta çıkış sevinci ile başlar ve ardından gelen dörtlüklerde Kanuni Sultan Süleyman çeşitli tavsiflerle methedilir. Şaire göre sultan Allah’ın kulları üstüne gönderdiği bir yardımcı olup onun beratı kudret eliyle yazılmıştır. Şeriatın hükümleri ve yasakları onun emrinde olup kendisi de dinin çerağıdır:

Allāhuñ varlığı i’tikādinde
Evliyâlar zâhirde vü bâtında
Nûr-ı Sübhân revân olmuş zâtında
Yine bu milke Süleymân gelüpdür

diyerek övgülerini sürdüren şair, Kanuni’ye devlet tâcının Allah tarafından bahşedildiğini bu sebeple sultana karşı gelenlerin dine karşı da asi olacağını söyler. Padişahın adalet ve insafla örnek bir kişi olup fetih ve nusret sahibi olduğunu ayrıca belirtir.

Dervîş ‘Alî dir vilâyet irişdi
Nebî hulkından himâyet irişdi
Ehl-i İslâma ‘inâyet irişdi
Yine bu milke Süleymân gelüpdür

Dervîş ‘Alî manzumesinin son dörtlüğünde ismini de zikreder ve sultanı Allah’ın bir lütfu, Hz. Peygamber ahlâkına sahip bir zât gibi vasıflarla methederek şiirini bitirir.

Hâcioğlu (ö. XVI.?)

Topkapı Sarayı Arşivi Evrakı 0364-17 numarada yer alan belge, tespit ettiğimiz manzumeler arasında nazım şekli yönüyle diğerlerinden farklılık arz etmektedir. Hâcioğlu mahlaslı bir şaire/âşığa ait olan şiir beyit esasına dayalı olması ve her beytin kendi içinde kafiyelemesiyle klasik Türk edebiyatı nazım şekillerinden mesnevi nazım şekli özelliği göstermektedir. Lâkin bilindiği üzere mesneviler aruz vezni ile kaleme alınan manzumelerdir. Hâcioğlu’nun Kanuni Sultan Süleyman vasfında yazılan ve Belgrad fethini anlatan manzumesi ise 11’li hece ölçüsü ile söylenmiştir. Aynı zamanda belgedeki bozuk imla, şiirin bizzat şairinin/âşığının elinden çıkmış olduğunu gösteren bir delil olarak sayılabilir. Zira mezkûr şiir söz gelimi kâtiplere yazdırılsaydı Türkçe kelimeler olan “aldı” ve “alay” lafzı sırasıyla “عدى” ve “علاى” şeklinde yazılmayacaktı.

31 beyitten oluşan manzume kendisi hakkında herhangi bir bilgi edinemediğimiz Hâcioğlu adlı bir şaire/âşıka aittir. Şair, mahlasını borçlu bir kimse olduğundan dem vurup ihsan istediği 4 beyitte zikreder:

Bunu eyden bir Hâc’oğlu bî-çâre
Allāhuñ bir borçlu kulu geçer e

² Bu geleneğe ait daha fazla bilgi ve örnek için bk. (Erünsal, 2008: 101-124).

Borçlular hâlin göre sulţānum
Hâc' oğlına aḥça vire sulţānum

Sulţān sensin senden ğayrı yokdur
Hâcioğlına aḥça virseñ ḥaḳdur

Şol Hâc' oğlı dâ'im aduñ söylesün
Allāh senüñ 'ömrüñ uzun eylesün (b. 27-30)

31 beyitlik manzume aslında bir Belgrad fetih-nâmesi sayılabilir. 1521 yılı Temmuz'unda Osmanlı Devleti tarafından kuşatılan Belgrad, 29 Ağustos 1521 tarihinde fethedilmiştir. Hâcioğlu'nun manzumesi de bu fethi halk dilinden anlatan önemli bir şiiirdir.

Diñleñ indi ideyin bir ḥikāyet
Söyledüğüm olsa gerek ḥıḳābet

Ġazāsı var ol Süleymān ḥānumuñ
Ḥaḳ başara işini sulţānumuñ (b. 1-2).

diyerek manzumesine başlayan şair, Kanuni Sultan Süleyman'ın Üngürüs illerine kasdeylerek savaş hazırlıklarına başladığını anlatmasıyla devam eder. Ulaklar her yere seğirtmiş ve dellâllar asker toplamak için halka çağrıdadır. Tuna'dan gemiler yürümüş, karadan da alay alay askerler Belgrad'ı kuşatmıştır:

Şu yüzinden gemilerin şaldılar
Kara yirden alay alay geldiler

Hünkār eydür hep leşkerüm geldi mi
Yaraḳ yaşaḳ cümle ḥāzır oldu mı

Kullar eydür pâdişāhum oldu yā
Yaraḳ yaşaḳ cümle ḥāzır geldi yā (b. 6-8)

Kanuni Sultan Süleyman, savaş hazırlıklarını bizzat yerinde incelemiş ve kararları Paşalarla danışarak almıştır. Manzumede serdedilen bu sözlerden sonra Hâcioğlu, Belgrad'ın daha önceki kuşatmasına atıf yapar ve Belgrad'ın 1456'da Fatih Sultan Mehmed tarafından kuşatılıp alınamamasını Kanuni'nin bu şehri almak istemesinin ana sebepleri arasında gösterir:

Atam dedem onı varup almamış
Ol ḥisāruñ ḥarāc mālî gelmemiş

Sulţān Süleymānam onı ḳomayam
Tillāh sözüm ben de yalan dimeyem (b. 13-14)

Bu hazırlıklardan sonra büyük küçük toplar kurulmuş ve Belgrad kalesi vurulmaya başlanmıştır. Belgrad'la beraber kırk hisar daha alınmış ve Kanuni Sultan Süleyman Allah'ın kanunlarını bu beldede de uygulamaya koymuştur. Pek tabii ki bu başarı "Ḳādir Tañrı" eliyle olmuştur:

Belğıradla kırk hışār aldı hünkār
Üngürüzüñ cigerin deldi hünkār

Aldı hışārın aldı rızķ mālını
Bükdi hemān Üngürüzüñ belini

Döndi sulţān girü yürür tahtına
Hep hāzırdur dā'im ol beş vaktine

Devletlü[ler] bu meydāna uğradı
Kādir Tañrı virmişdür Belğıradı (b. 22-25)

Manzumesini nihayete erdirirken sultana “ömrü uzun olsun” diye dua etmeyi ihmal etmeyen şair yukarıda mahlaslarını serdettiği beyitlerde görüldüğü üzere borçlu bir kimse olduğunu söyler ve borçları için ihsan ister. Son beyitte ise söylediği şiiri “destān” olarak niteleyen şair peygambere salavat getirmeyi ihmal etmez:

Eytdigüñ bu destān geldi bir yire
Vir şalavāt ‘ışķ-ile peygambere (b. 31)

Hacıoğlu’nun her ne kadar beyit esasına göre kaleme alınsa da halk şiiri sayılabilecek bu manzumesi Belgrad’ın fethini anlatan bir koçaklama sayılabilir. Kelime kadrosu, vezni, imla hususiyetleri ve üslubu ile Türk halk edebiyatı ürünlerinden olan manzume, şairi ve muhtevası ile XVI. yy. örnekleri arasında değerlendirilmesi gereken önemli bir metindir.

Saka Dede (ö. XVI.?)

Topkapı Sarayı Arşivi Evrakı 0445-28 numaralı belgede yer alan 6 adet koşmanın şairi Saka Dede adlı bir zâttır. Hepsi koşma nazım şekli ve 8’li hece ölçüsüyle söylenmiş bu şiirler Kanuni Sultan Süleyman vassındadır. Şair şiirlerinde kimi zaman belgedeki ilk şiirde olduğu gibi Saka,

Bunu **Saka** kılın eydür
Dilegi hāzretüñden bir köydür
Egnüme bir kaftān geydür
İçi tılsun şamūr dirin

kimi zaman da belgedeki 3. şiirin son dörtlüğünde olduğu gibi Saka Dede mahlasını kullanmaktadır.

Mevlāya kılar şükürin
Āyete’l-kürsī okurın
Saka Dede eydür faķırın
Bayayın gine geleyin

Belgede yer alan bilgiler haricinde kendisi hakkında farklı kaynaklarda bir bilgiye rastlamadığımız Saka Dede’nin şiirlerinden hareketle bugüne kadar bilinmeyen XVI. yy.’da yetişmiş âşık ve/veya ozanlardan olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Belgede yer alan 6 koşma incelendiğinde bu şiirlerin temel konusunun Kanuni Sultan Süleyman’ın övgüsü ve güzellemesinin yanında âşığın ihsan ve in’ām talebi olduğu açıkça görülmektedir. Kendisini

“garîb” olarak niteleyen (bk. 1/5, 2/3) Saka Dede, sultandan çeşitli vesilelerle ihsan istemektedir. Fakat, TSMA.E. 0445-28’de yer alan belgedeki 4. ve 5. şiir Saka Dede hakkında kimi biyografik bilgileri ihtiva etmesinden dolayı ayrıca önemlidir. Zira 4. koşmada şair ilk dörtlükte,

Hân Süleymân dīvânına
Vardığım günleri görsem
Tapu kılup selâm şabâh
Virdigüm günleri görsem

diyerek Kanuni Sultan Süleyman’ı bizzat görmek istediğini çeşitli vesilelerle -aşağıda görüleceği üzere- diğer dörtlüklerde dâhil olmak üzere anlatır. Şair, bu isteğine kavuştuğunu ise 5. koşmasında belirtir:

Bende Sulţân Süleymânı
Gördüm Allâha çok şükür
Ol dem müzdine şalavât
Virdüm Allâha çok şükür

Bu isteğinin gerçekleşmesinde de sadece asker sınıfından kimseler için değil bütün Türk milleti için son derece önemli olan Battal Gazi’nin yardımını gördüğünü belirtmektedir. Nitekim sultanı görmek istediği 4. şiirinde şair,

Seyyid Baţţâl-ı Ca’ferî
Hac itdüm kıldum seferi
Zü’l-fekâr-ıla kâfiri
Kırdığım günleri görsem

diyerek Malatya/Aspuzu’da bulunan Battal Gazi’yi ziyaret ettiğini belirtmiş, hemen ardından gelen Sultan Süleyman’ı gördüğünü açık açık anlattığı koşmasında ise

Çağırdum Seyyid Ġâzîme
Bir şu’le toğdı özüme
Du’â eyleyüp el yüzüme
Sürdüm Allâha çok şükür

dizeleriyle de bu duruma işaret etmiştir. Bu dörtlüklerden şairin Battal Gazi türbesini gördüğü hatta belki ordu ile beraber seferde iken bir yol bulup ziyaret ettiği düşünülebilir. Yine şair belgede yer alan 4. şiirde hem okur yazar hem de “gezer” olduğunu ayrıca belirtmektedir:

Seyr eyleyüp gezerin de
Hem okıyup yazarın da
Vezîrlerüñ nazarında
Turdığım günleri görsem

Şiirlerin imla, vezin ve diğer hususiyetleri okur-yazar bir kimsenin elinden çıktığını da ayrıca kanıtlamaktadır. Bu şiirlerden ayrıca Saka Dede’nin bir asker şair olduğu da açıkça görülmektedir: Zira 5. koşmanın altıncı dörtlüğünde Saka Dede,

Libâsı geydi düzüldi

Şāhīn durnaya süzüldi
Günde ‘ulûfe yazıldı
Gördüm Allāha çok şükür

diyerek kendisine ulûfe bağlandığından bahsetmektedir. Ulûfe, yeniçeri ve/veya sipahi zümresinden kimselere bağlandığına göre Saka Dede’nin de yeniçeri âşıklar zümresinden olması gerekmektedir. Şairin mahlasındaki “Dede” lafzı onun Bektaşî-meşrep bir zât olduğunu zaten gösterse de şairin yeniçeri zümresinden olması bu durumu kuvvetlendirir. Yine koşmalarda yer alan Bektaşî-meşrep ve asker sınıfı şairlere ait istilahlar ile kelime kadrosu ve belgenin sonunda şiirlerden ayrı bir nevi dua niteliğinde

Göñül yapan Mekke yapmışdur
Mürüvvet ‘Alīden kalmışdur

beyti bu durumu güçlendiren başka etkenlerdendir.

Şiirlerin ne zaman sunulduğuna dair kimi karineler de manzumelerin muhtevasında yer almaktadır. Belgedeki ilk şiirde sultandan Peç hisarını topa tutmasını isteyen şairin dizelerinden, bu şiirlerin 1529 Viyana Kuşatması öncesi sultana sunulduğu izlenimi uyanmaktadır:

Ġarībin siñer pusarın
Söylerüm derdüm eşerin
Topa tut Peçüñ hişārın
Yık dīvārın kemir dirin

Saka Dede’nin şiirlerinin ana konusunun Sultan Süleyman övgüsü ve ihsan talebi olduğundan bahsetmiştik. Şair kendi şiirini “ilâhî” olarak vafsetse de

Ĥān Süleymānuñ kaftānın
Giyeyin gine geleyin
Bir’ki tāze ilāhīler
Diyeyin gine geleyin

belgedeki bütün şiirlerin aslında Sultan Süleyman övgüsü olduğu görülmektedir. Şair, bu şiirlerde sultanı “Ala gözlü”, “Alî heybetli”, “devlet işigi”, “âdil”, “ganî”, “Zül-fekâr dakılı” vb. vasıflarla över. Herkesin sultandan razı olduğunu ayrıca belirten Saka Dede:

Ĥayıf eylemez kullaruñ
Şākirdür senden illerüñ
Bī-nihāyedür mälların
Çokdur devletlu sulţānum

diyerek Kanuni’nin devrinde herkesin “toyum” olduğundan ayrıca dem vurur ve devrin zenginliğini dizelerine şöyle taşır:

İşigü[ñ]e baş koyanlar
Hep atlu oldı yayanlar
Senüñ dirligüñ bilenler
Tokdur devletlu sulţānum

Çeşitli vesilelerle övdüğü sultandan ihsan talebinde bulunan şair bir şiirinde açıkça padişahın bir köy ve kaftan istemektedir:

Bunu **Saka** kılın eydür
Dilegi hâzretünden bir köydür
Egnüme bir kaftân geydür
İçi ıolsun şamûr dirin

Bu isteğini belgedeki ikinci şiirde de -aşağıda görüleceği üzere- sürdüren şair, isteklerine kavuşmuş olsa gerektir. Sultan tarafından kaftan hediye edildiğini anladığımız üçüncü koşmasını müteakip belgedeki 5. şiirde Saka Dede'nin

Du'âlar kılarum saña
Ġarib niçe ağlarsın diñe
Himmet itdi sultân baña
Yurdum Allâha çok şükür

istediği köye de kavuştuğu görülmektedir. Bu durum da Saka Dede'nin tımarlı yeniçerilerden olduğunu gösterir. Arşiv kayıtlarında yer alan belgelerde tespit ettiğimiz halk şairleri ve bunların şiirleri arasındaki en kâmil örneklerin yer aldığı Saka Dede'nin şiirleri XVI. yy. Türk edebiyatını yakından ilgilendiren ve bu yüzyıldaki halk edebiyatı araştırmalarına önemli katkılar sağlayacak metinlerden sayılabilir.

Kul İdrîs (ö. XVI.?)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı 0445-16 numarada bulunan iki belgede Kul İdrîs mahlaslı âşığa ait 4 koşma yer almaktadır. Bu koşmaların hepsi de Kanuni Sultan Süleyman vasfında söylenmiş olup padişaha sunulmak üzere arşiv kayıtlarına girmiş olmalıdır. Dört koşma da 8'li hece ölçüsü ile yazılmış iken iki tanesi 11 diğer ikisi ise 9 ve 7 dörtlükten oluşmaktadır. Diğer âşık ve/veya şairlerde olduğu gibi Kul İdrîs hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. XVI. yy. âşıklarından olan şairin padişaha sunduğu koşmalardan kendisi hakkında kimi bilgileri elde etmek mümkündür. Kul İdrîs padişaha sunduğu şiirlerin ilkinde yetimliğinden dem vurur ve bu özelliğini vurgulayarak şiire başlar. Yetimliğin getirdiği olumsuz özellikleri ve çektiği meşakkatleri -biraz da korkarak- manzume boyunca sıralar ve diğer koşmalarında söyleyeceği talep ve arzularına bir nevi kapı aralar:

Pâdişâhın öge öge
Bir yetim geldi kapuña
Kâtı korçar belki döne
Bir yetim geldi kapuña

Kul İdrîs aynı şiirinde aklî melekelerinin yerinde olmadığını söylemesi de ilginçtir. Bu durumu şairane bir tahayyül gibi düşünebilirsek de gerçek olma ihtimalini de göz ardı etmemek gerekir:

Hem 'aklı gitmiş bilüsüz
İl olmaz-ımuş delüsüz

Yüzi aştarı belüsüz
Bir yetim geldi kapuña

Âşık, günümüze arşiv kayıtları ile ulaşan belgeyi padişaha sunabilmek için uzun yollar aştığını söyler ve bu arada memleketini de haber verir:

Hîç bir hâline hâldeşa
Râst gelmedi yoldaşa
Yüce tağlar biller aş
Bir yetim geldi kapuna

Meyli alçağa bakını
Bükmek olmaz aķını
Borlı şarîdur mekânı
Bir yetim geldi kapuña

Borlı'dan olduğunu söyleyen şairin memleketinin tam olarak neresi olduğu ise tespit edilememiştir. Zira tarihî metinler dahilinde “Borlı/Borlu” olarak anılan ve tarih boyunca çeşitli şehir ve/veya eyaletlere bağlı olarak günümüzdeki adıyla Taraklıborlu, Safranbolu (Bolu-Kastamonu dolayları), Demirciborlu, Borlu-i Saruhan (Aydın-Saruhan Vilayeti) yerleşim yerleri vardır (Sezen 2006: 90, Akbayar 2021: 25). Şairin “Borlı” ifadesinden ise hangisini kastettiği tam olarak çıkarılamamaktadır. Sadece “Yüce tağlar biller aş” ifadesinden İstanbul’a gelmek için dağlar aştığı göz önüne alındığında memleketinin bugünkü Kastamonu ve Bolu dolaylarından olması akla daha yatkın gelmektedir. Zira o coğrafyadan İstanbul’a gelmek için hakikaten başta Bolu dağı olmak üzere zorlu yollar ve dağlar aşmak gerekir. Fakat hangi “Borlı” olursa olsun âşığın memleketinden bu arzı/şiiirlerini sultana sunmak için -yüce dağlar- aşarak yani meşakkatler çekerek geldiği ve Anadolu’lu bir âşık olduğu su götürmez bir gerçektir.

Kul İdrîs’in bir nevi manzum arzı olarak kabul edebileceğimiz belgesinde yer alan ilk şiirde kendisi hakkında kimi bilgiler verdikten sonra diğer şiirlerinde sultanı methettiği ve kimi isteklerini söylediği görülmektedir. Mesela belgede yer alan ikinci koşmada Kanuni Sultan Süleyman’ı âdil bir sultan olarak niteleyen Kul İdrîs, sultanın devrinde koçun koyunu süsmesinden bile korktuğunu belirtir. İbâdete meşgul olup Hak yolunda biri olan Kanuni, çok yerler fethetmiş ayak basmadık vilayet bırakmamıştır.

Çeke çeke bu hasreti
Arturduk âh u fûrķati
Pâdişahuñ merķameti
Derdümüzi aşar m’ola

diyerek derdinin olduğunu belirten âşık, bir yandan da hâlâ korkularına gem vuramamakta ve bunu dizelerine de yansıtmaktadır:

‘İşk-ı mecâzînüñ meyi
Eksiklide n’eyler eyi
Haķa söylemişsin diyi

Dilümüzi keser m'ola

Kul İdrīs dir söylesem
Bir kez geç-idi boylasam
Vaşf-ı hālî 'arz eylesem
Hışm eyleyüp aşar m'ola

Kul İdrīs, her ne kadar korktuğundan dem vursa da sultanın adaletine güvendiğini belirttiği ve onun vasfında söylediği üçüncü şiirinde isteklerini dile getirir:

Fakīr hūşalanur yürür
Yüzi tüşer yire varur
Borçlı olmaz beñzi şarur
Şu sözüñ 'ibāretine

Haznedārına buyursa
Egnüme kaftān giyürse
Yokluğu benden ayursa
Yine yitsem berātına

Padişahın hazinedara buyurarak kendisine ihsânlarda bulunmasını temenni eden Kul İdrīs, böylece borçlarından kurtulacaktır. Âşığın ayrıca âdet üzere bir de kaftan istediği görülmektedir.

Kul İdrīs'in sunduğu ikinci belgede yer alan dördüncü şiir de yine Kanuni Sultan Süleyman övgüsündedir. Padişahın bu sefer daha çok fetih, erlik, savaş, av vb. özelliklerine değindiği şiirde âşık, Sultan Süleyman'ın bahadır bir kimse olduğunu belirtir ve en çok sevdiği şeyin savaş ve av olduğunu söyler:

Pādişāh süngüne kavī
Erlükdür itdügi da'vī
Sever şavaş-ıla avı
Vāy hālün'ele girerseñ

Er gibi varur dīşeden
Alur seni her gūşeden
Bahādurdur hemīşeden
Çāren ne başı vurur'sañ

İdrīs, şiirini sultanın sefer hevesini anlattığı dörtlük ve kendisine bir nevi nasihat olacak şekilde "bir yere çok gitme" diyerek bitirir:

Hünkārda sefer hevesi
İşitmedüñ mi ol sesi
Kanınā şusamış 'aşı
Tiz olur amān diler'señ

Kul İdrīs dir varurlar

Eylügi oda vururlar
Külüñ göge şavururlar
Ne kadar çokluk varur'sañ

Çalışmanın metinler kısmında bütün koşmaları görüleceği üzere Kul İdrîs'in padişaha sunduğu şiirler Türk halk edebiyatı araştırmaları için oldukça önemli metinler olarak artık gün yüzüne çıkmış olmaktadır.

Sonuç

T.C. Devlet Arşivleri başta tarih ilmi olmak üzere Türk kültür ve medeniyet hayatının da bir kaynağı konumundadır. Tarih boyunca arşiv kayıtlarına girmiş edebî metinler, şairlere dair biyografik bilgiler, şair-hâmî ilişkileri vb. meselelere dair vesikalar arşivler aracılığı ile günümüze ulaşmıştır. Önemine rağmen maalesef son yıllara kadar bu gözle bakılmayan arşiv kayıtlarına dair yaptığımız çalışmalarda kimi yeni bilgi, belge ve manzumeleri neşretmiştik. Arşiv kayıtlarının edebî yönüne dair yapılan çalışmalarımız esnasında XVI. yy.'da sadece devrin değil tarihin de en büyük padişahlarından Kanuni Sultan Süleyman'a sunulan halk edebiyatı nev'inden manzumelerin ayrıca önemli olduğu düşünülmektedir. Zira buradaki tespitlerle sultanlara, sadece klasik şairlerin değil âşık ve/veya ozanların da çeşitli vesilelerle şiir sundukları ortaya çıkmıştır. Bugüne kadar kimi seyyahların gözlemleri, hatıraları veyahut farklı sebeplerle kaynaklarda yer alan sarayda âşıkların da dinlendiğine dair bilgiler arşiv vesikaları eşliğinde halk edebiyatı ürünleri açısından erken dönem diyebileceğimiz XVI. yy. için kesinleşmiş olmaktadır.

Yukarıda gördüğü üzere her biri çeşitli sebeplerle Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmuş toplam 14 manzumede şairler in'âm ve ihsan talep etmekte ve padişahı çeşitli vesilelerle methetmektedir. Bugüne kadar erken dönem olarak tavsif edilen XV. ve XVI. yy.'a dair günümüze ulaşan âşık isimleri ve manzumelerine katkı sağlayacak bu metinlerin hepsi hece vezni ile kaleme alınmıştır. Dilleri ve muhtevaları tamamıyla halk edebiyatı ürünü olan manzumeleri ise -çok büyük ihtimalle- şairler kendileri kaleme almış olmalıdır. Zira araştırmacıların da çalışmanın aşağıdaki ekler kısmında müşahade edebileceği üzere belgelerdeki imlaa hususiyetleri bu kanıyı doğrular niteliktedir. Bu belgeler söz gelimi saray kâtiplerine yazdırılsa ve öyle padişaha sunulmak üzere sarayda ilgili kişilere ulaştırılsa idi imla hatalarının yer alması muhtemel olmazdı. Ayrıca şairlerin kimisinin de okur-yazar olduğu hem kendi ifadelerinden hem de belgelerin dilinden yine anlaşılmaktadır.

Keremoğlu, Dervîş 'Alî, Hâcioğlu, Saka Dede ve Kul İdrîs adlı/mahlaşlı 5 âşığa ait 14 manzume bu çalışma ile ilim âlemine sunulmuştur. Muhtevalarına makalenin hacmi sebebiyle kısaca değinilen metinler özellikle âşık edebiyatı araştırmacıları için tahlilî mahiyette incelemelere de konu olabilecektir. Bu metinlerle birlikte âşık edebiyatı araştırmalarının sadece sözlü kültürde veya cönklerde değil başta Osmanlı Devleti'nin günümüze ulaşan arşiv kayıtları olmak üzere büyük Türk coğrafyasını

kapsayacak şekilde o coğrafyaya bağlı olarak ilgili devletlerin resmî belgelerinde de araştırmak gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Aslında bu durum sadece halk edebiyatı metinleri için değil edebiyat araştırmalarının genelini kapsayıcı bir nitelik de taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Akbayar, N. (2021). *Osmanlı yer adları sözlüğü*. İstanbul: Tarih vakfı Yurt Yayınları.
- Artun, E. (2001). *Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Elçin, Ş. (1974b). Kul Pîrî ve Şehzâde Bâyezid ağıdı. *Türk Kültürü*, 146, 78-80.
- Elçin, Ş. (1975). Viyana Mecmuası ve 15-16ncı asırlarda yaşamış halk şairleri. *Türk Kültürü*, 150-151-152, 197-214.
- Erünsal, İ. (2008). Kanunî Sultan Süleyman devrine ait bir in'âmât defteri. *The Archival Sources of Turkish Literary History*, 101-124, Harvard: Harvard University Press.
- Gedik, N. (2022a). Arşiv belgelerine göre Türkçe yazılmış II. Bayezid medhiyeleri. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 48, 153-224.
- Gedik, N. (2022b). Fehmî (ö. XVI. yy.?), ve Rodos fetih-nâmesi, *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyatı ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 10 (31), 246-262.
- Gedik, N. (2023a). Arşiv belgelerine göre Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmuş bazı Türkçe manzumeler-I, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 10 (26), 25-55.
- Gedik, N. (2024a). XV. yy. şairi Mollâ 'Âşkî'nin yayımlanmamış şiirleri, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 33, 174-189.
- Gedik, N. (2024b). Arşiv belgelerinde yer alan Muhibbî'nin bir gazelinin şerhi, *Şark ve Garp Edebiyatının Tarihi ve Kıyasi Meseleleri Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 90-101, Taşkent: Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi Yayınları.
- Gedik, N. (2024c). Basîrî (ö. 941/1534-35)'nin Kânûnî Sultan Süleyman medhiyeleri, *"Nerden Gelir Bunca Işık" (Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu Anısına)*, 193-208, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Gedik, N. (2025a). Kırkkiliseli Dervîş 'Alî (ö. XIX.yy.?)'nin Sultan Abdülaziz'e Sunduğu 'Arz-ı Hâli ve Cûlûsuna Düşürdüğü Tarih ile Medhiyesi, *Dünden Bugüne Kırklareli Edebiyat, Dil ve Kültür*, C. I, 39-52, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gedik, N. (2025b). Bosnalı Sem'î (ö. 1176/1762-63) örneğinde arşiv kayıtlarının edebiyat tarihine dair önemi, *3. Uluslararası Balkanlarda Türkçe Öğretimi ve Türkoloji Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 79-91, İstanbul: Türkiye Maarif Vakfı Tiran New York Üniversitesi Yayınları
- Köprülü, M. Fuad (1989). *Edebiyat araştırmaları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Köprülü, M. Fuad (2004). *Saz şairleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1989a). 16. yüzyıla gelirken Türk saz şiiri. *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, 445-450, 110-114.
- Sakaoğlu, S. (1989b). 16. yüzyılda Türk saz şiiri, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, 445-450, 115-135.
- Sezen, T. (2006). *Osmanlı yer adları (alfabetik sırayla)*. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Metinler

Keremoğlu

1.

8'li Hece Ölçüsü

1. Yedi başlı yir evreni
Kanı Sulṭān Selīm kanı
‘Oṣmānuñ küçük arslan[ı]
Kanı Sulṭān Selīm kanı
2. Kalgıdup meydāna gelen
Āl-i ‘Oṣmān taht[ın] alan
Meydānda oyuncu ner olan
Kanı Sulṭān Selīm kanı
3. Kahr-ıla Tebrīze iren
Düşmenüñ bendlerin kıran
Kızılbaşa şöyle uran
Kanı Sulṭān Selīm kanı
4. Özini ‘ummāna şalan
Başını terkiye alan
Çerkezden kase müz alan
Kanı Sulṭān Selīm kanı
5. Oğlı evrenci çoğ olsun
Yidi iklīme beg olsun
Sulṭān Süleymān sağ olsun
Kanı Sulṭān Selīm kanı
6. ‘Alī id[i] arslan idi
Kān dadmış bir kaplan idi
Derdümüze dermān idi
Kanı Sulṭān Selīm kanı
7. Berāti bayındır geldi
Kavlin uydu tapu kıldı
Erlik anda tamām oldı
Kanı Sulṭān Selīm kanı
8. Ögündüsi tahir idi
Hem bu fende mahir idi
Er idügi zahir idi
Kanı Sulṭān Selīm kanı
9. Ötüp idi çevgānumuz
Meydānda er dükānumuz
Ol’di ulı sulṭānumuz

1. TSMA.E. 364-16.

2. Üçüncü mısradaki vezin aksamaktadır.

1. Sulṭān Süleymān ol bākī
Dā'im saña şunsun sākī
Aḥsen eyle gözet ḥalkı
Sulṭān Süleymān devridür
2. ...
...
Ḳoç olup vuruşanlara
Sulṭān Süleymān devridür
3. **Keremoğlu** eydür ḥānum
Fedā olsun yoluñda cānum
Sedd-i İskendersin bugün
Sulṭān Süleymān devridür
4. 'Arab at yahşı yedekler
İḥsān eyle azdan çoklar
Böyle idi gülden server
Sulṭān Süleymān devridür
5. Ḥaber şorarsañ virelüm
Devlete du'ā ḳılalum
Ḥızır yardım[cı] bulalum
Sulṭān Süleymān devridür
6. Beş yidi yüz[dür] tīmārum
Sekizliceḳ olsun dirüm
Bilā-sebebden umarum
Sulṭān Süleymān devridür
7. Bir çift [vire] ḥarçlık ḳaftān
Bize in'ām eyle sulṭān
Saña 'ināyet ide Sübhān
Sulṭān Süleymān devridür

**Ḳaramanlu Emre ḳuluñ Urumili'den ma'zūluz biz faḳīrin du'ācın
bize şafā-yı himmet eyle.**

2. **TSMA.E. 364-16**

1 şunsun yanlış imla ile: سون سون

2 İlk iki mısra belgede yer almamaktadır.

3 İkinci mısra vezin aksamaktadır. Üçüncü mısra -sin eki çift yazılmıştır.

Bugün yanlış imla ile: بو کين Ayrıca üçüncü mısra kafiye aksamaktadır.

7 "Vire" kelimesi yerine belgede: dinile. Anlam ve vezin gereği tamir edildi. Ayrıca üçüncü mısra vezin aksamaktadır.

Dervîş ‘Alî

1.

11’li Hece Ölçüsü

1. Âl-i ‘Osmândan irişdi vücûda
Yine bu milke Süleymân gelüpdür
Cümle insân meşğûl oldu sücûda
Yine bu milke Süleymân gelüpdür
2. Hâkkuñ ‘avni nebînüñ mu‘cizâtı
İrişicek olur derdüñ necâtı
Dest-i kudretten yazıldı berâtı
Yine bu milke Süleymân gelüpdür
3. Şer‘-ile kânûn u hüküm yasağı
Feriştehler ayrıldısa Burâğı
‘Ayân oldu yakîn dînüñ çerâğı
Yine bu milke Süleymân gelüpdür
4. Allâhuñ varlığı i’tikâinde
Evliyâlar zâhırde vü bâtında
Nûr-ı Sübhân revân olmuş zâtında
Yine bu milke Süleymân gelüpdür
5. Hudâyı kendü fi’linden bulanlar
İçi taşu pür-nûr ile tolanlar
Dînden çıkar buña ‘âşî olanlar
Yine bu milke Süleymân gelüpdür
6. Hudâdan bahiş oldu tâc-ı devlet
Kâf-be-kâf ‘adl-i inşâf feth ü nuşret
Zâtına virildi mühr-i vilâyet
Yine bu milke Süleymân gelüpdür
7. Döldüle biner Zü’l-fekâr takınur
Kılıcı münkir boynına tokınur
Bu cihânda ismne huşbe okınur
Yine bu milke Süleymân gelüpdür
8. Evliyâdan el dutar ihlâs-ıla
Hem-râh olmuşdur Hızır İlyâs-ıla
Umaruz kılıcı ‘arşa aşıla
Yine bu milke Süleymân gelüpdür
9. **Dervîş ‘Alî** dir vilâyet irişdi
Nebî hulkından himâyet irişdi
Ehl-i İslâma ‘inâyet irişdi
Yine bu milke Süleymân gelüpdür

1. Diñleñ indi ideyin bir hikâyet
Söyledüğüm olsa gerek hıķâbet
2. Ğazası var ol Süleymân hânumuñ
Haķ başara işini sulţânumuñ
3. Ol Allâh(um) Te‘âlâ irgüre kaşdına
Söz kıomaya kimse sözi üstine
4. Kaşdı eyledi Üngürüz illerine
‘Alâ mālın getüre mällarına
5. Ulaķları her bir şehre segirdür
Dellâlları çıķuñ diyü çağırdur
6. Şu yüzinden gemilerin şaldılar
Kara yirden alay alay geldiler
7. Hünkâr eydür hep leşkerüm geldi mi
Yaraķ yaşıaķ cümle hâzır oldu mı
8. Kullar eydür pâdişâhum oldu yâ
Yaraķ yaşıaķ cümle hâzır geldi yâ
9. Hünkâr eydür gelüñ imdi gidelüm
Ol hışârda temâşâlar idelüm
10. Paşalarum vezîrlerüm binelüm
Gelüñ beri danışalum danalum
11. Ol paşalar ol vezîrler bindi yâ
Pâdişâhla danışdılar dandı yâ
12. Hünkâr eydür eyledüm bu seferi
Hışârların alam kıram kâfiri
13. Atam dedem onı varup almamış
Ol hışâruñ harâc mālı gelmemiş
14. Sulţân Süleymânım onı kıomayam
Tillâh sözüm ben de yalan dimeyem
15. Kara yirden leşkerümi çekeyin
Şu yüzinden gemilerüm dökeyin

1. TSMA.E. 0364-17.

3 Te‘âlâ kelimesi yanlış imla ile: تالالى. İlk mısradaki vezin aksıyor.

6 Şu kelimesi yanlış imla ile: سو. Alay kelimeleri yanlış imla ile: عالای

7 Bu beyitte ve diğerk beyitlerdeki bütün “Hünkâr” kelimeleri yanlış imla ile: حنكار

15 Şu kelimesi yanlış imla ile: سو

16. Yine tek ğazā atuma binerin
Belğıradın çāk üstine qonarın
17. Ulu kiçi toplarımı qurdurun
Dört yanından qulelere vurdurun
18. Ulu kiçi toplarını qurdılar
Dört yanından qulelere vurdılar
19. Döge döge qulesini yıkdılar
Her bir yirden gedik oldu baqdılar
20. Ol kâfirler onı öyle gördiler
Qorqduğından hişârları urdılar
21. Sulţān Süleymānuñ al gün hişârlar
Şimden girü Hâq şerā'it keserler
22. Belğıradla kırk hişâr aldı hünkâr
Üngürüzüñ cigerin deldi hünkâr
23. Aldı hişârın aldı rızq mālını
Bükdi hemān Üngürüzüñ belini
24. Döndi sulţān girü yürür tahtına
Hep hâzırdur dā'im ol beş vaqtine
25. Devletlü[ler] bu meydāna uğradı
Qādir Tañrı virmişdür Belğıradı
26. Qanda varsa o kâr işi sulţānuñ
Uzun olsun 'ömri yaşı sulţānuñ
27. Bunı eyden bir **Hâc'oglı** bî-çāre
Allāhuñ bir borçlu qulı geçer e
28. Borçlular hâlin göre sulţānum
Hâc'oglına aqça vire sulţānum
29. Sulţān sensin senden ğayrı yoqdur
Hâcioğlına aqça virseñ haqdur
30. Şol **Hâc'oglı** dā'im aduñ söylesün
Allāh senüñ 'ömrüñ uzun eylesün
31. Eytdigüñ bu destān geldi bir yire
Vir şalavāt 'ışq-ile peygambere

22 Aldı kelimesi yanlış imla ile: على

23 Aldı kelimeleri yanlış imla ile: على.

24 Hep hâzır kelimeleri yanlış imla ile: حابر حادر

Saça Dede

1.

8'li Hece Ölçüsü

1. Ala gözli Hân Süleymân
Senüñ şimdi emir dirin
Vire şallâh saña Hudâ
Dahı çok yıl 'ömür dirin
2. Erenlere yüz süriye
Düşmenüñ köki quriya
'Alî heybetinden arıya
Döymeye tu[n]ç demür dirin
3. Devlet işigisin geldüm
Çokdan özenürdüm bildüm
Vallâh çıkamadum kaldum
Yollar yavuz çamur dirin
4. Hân bu ahvâli bile mi
Bir 'âlî himmet kıla mı
Yinmege kâbil ola mı
Pişmeyince hamîr dirin
5. Ğarîbin siñer puların
Söylerüm derdüm eşerin
Topa tut Peçüñ hişârın
Yık dîvârın kemir dirin
6. Bunu Saça kılın eydür
Dilegi hazretüñden bir köydür
Egnüme bir kaftân geydür
İçi tolsun şamûr dirin

2.

8'li Hece Ölçüsü

1. Sultânum himmet iderseñ
Gine kendi köyüm diyem
'Âdil ğanî pâdişâhsın
İt bendeñi toyum diyem
2. Pâdişâh geçür köşkine
Cânlar boyanur müşgine
Hasan Hüseyn 'ışkına
Sebilullâhmıyum diyem
3. Ğarîbem yokdur añarum
Gâh ağlayup gâh diñerüm

1. TSMA.E. 445-28.

2. Üçüncü dizede vezin aksamaktadır.

6. İkinci dizede vezin aksamaktadır.

2. TSMA.E. 445-28.

Ser-çeşme olup buñarum
Taşkın akar şuyum diyem

4. Seyrāna çıkar av eyler
Kāfir üstine hov eyler
Cümle ‘ālem du‘ā eyler
Añar yevm-i dā’im diyem
5. Yalan dünyāya kim kalur
Cümle hāli Allāh bilür
Kader elindeyse gelür
Ol kısmetüm pāyum diyem
6. Söyle **Sağa Dede** söyle
Gir ‘ışkuñ deryāsın boyla
Hān bir şomun himmet eyle
Tolu buğday kuyum diyem

3.

8’li Hece Ölçüsü

1. Hān Süleymānuñ kaftānın
Giyeyin gine geleyin
Bir’ki tāze ilāhiler
Diyeyin gine geleyin
2. Bir ‘acāib gördüm düşüm
Yaradan oñara işüm
Devlet işiginde başum
Koyayın gine geleyin
3. Hem devletludur başları
Şallāh uzn’ola yaşları
Bol zerde pilāv aşları
Yiyeyin gine geleyin
4. Ulu buñaruñ arqları
Kim semürlü körükleri
Ol yedileri kırkları
Şayayın gine geleyin
5. Kaynaya yüregüm taşā
Hān devletlu çok yaşā
Dost yolında cāna başā
Kıyayın gine geleyin
6. Gönül hevādan indi mi
Haķīkatine döndi mi
Tevbe şuyına kendümi

4 Cümle ‘ālem du‘ā eyler: Cümle ‘ālem saña du‘ā eyler, belge. Vezin gereği tamir edildi.

3. TSMA.E. 445-28.

Yuyayın gine geleyin

7. Mevlāya kılar şükürin
Āyete'l-kürsī okurun
Saka Dede eydür faķırin
Bayayın gine geleyin

4.

8'li Hece Ölçüsü

1. Hān Süleymānuñ dīvānına
Vardığım günleri görsem
Tapu kı lup selām şabāh
Virdigüm günleri görsem
2. Seyr eyleyüp gezerin de
Hem okıyup yazarın da
Vezīrleruñ nazārında
Turduğum günleri görsem
3. Kōr kuşaklıdur kılları
Ġazā yolıdur yolları
Tāze turfanda gülleri
Dirdigüm günleri görsem
4. Seyyid Battāl-ı Ca'ferī
Hac itdüm kıldum seferi
Zü'l-feķār-ıla kāfiri
Kırdığım günleri görsem
5. İklīm iklīm araduma
Mihmān olup duraduma
Didüm eydür murāduma
İrdigüm günleri görsem

5.

8'li Hece Ölçüsü

1. Bende Sulţān Süleymānı
Gördüm Allāha çok şükür
Ol dem müzdine şalavāt
Virdüm Allāha çok şükür
2. Çağırdum Seyyid Ġāzīme
Bir şu'le toğdı özüme
Du'ā eyleyüp el yüzüme
Sürdüm Allāha çok şükür

7 Üçüncü dizede vezin aksamaktadır.

4. **TSMA.E. 445-28.**

1 Hān Süleymān dīvānına: Hān Süleymānuñ dīvānına, belge. Vezin gereği tamir edildi.

5. **TSMA.E. 445-28.**

2 Üçüncü dizede vezin aksamaktadır.

3. Var ol hey devletlu H̄ānum
Dost yolına kurbān cānum
Āyete'l-kürsīdür benüm
Virdüm Allāha çok şükür
4. Eser seherüñ yilleri
İrğanur servi ıalları
Bahārda taze gülleri
Dirdüm Allāha çok şükür
5. Du‘ālar kılarum saña
Ġarīb niç‘ağlarsın diñe
Himmet itdi sulṭān baña
Yurdum Allāha çok şükür
6. Libāsı geydi düzüldi
Şāhın durnaya süzüldi
Günde ‘ulūfe yazıldı
Gördüm Allāha çok şükür
7. Nāşī olmasun arada
Temām olsun [mı] burada
Didüm eydür ol murāda
İrdüm Allāha çok şükür

6.

8’li Hece Ölçüsü

1. Altuñda bindigüñ atuñ
Akdur devletlu sulṭānum
Vilāyetd’ayağüñ çeker
Yokdur devletlu sulṭānum
2. Kadīmden kişidür şoyuñ
Faķīrlere olsun sa‘yuñ
Kimseler çekemez yayuñ
Pekdür devletlu sulṭānum
3. Biline Zü’l-feķār daķan
Erenler çerāğın yaķan
Mübārek yayuñdan çıkan
Okdur devletlu sulṭānum
4. H̄ayıf eylemez kullaruñ
Şākirdür senden illerüñ
Bī-nihāyedür malların
Çokdur devletlu sulṭānum
5. Yürümez oldu avlağüñ
H̄aķ kabūl itsün dilegüñ

6. TSMA.E. 445-28.

2 İkinci mısradā “sa‘yuñ” belgede yanlış imla ile: صايك

- Hayfı işüdüür ıulağıñ
Saığdur devletlu sulıānum
6. İşig[üñ]e baş koyanlar
Hep atlu oldu yayanlar
Senüñ dirliğüñ bilenler
Tıığdur devletlu sulıānum
7. Tıtuñ Düldülüñ Burāğıñ
Hııı yaıın itsün ırağıñ
Söyünmiş erler ıerāğıñ
Yaığdur devletlu sulıānum
8. V'ey bir divīt kalem kāğıđ
Ta'n eyleye yidi zāhid
Evvel āıır ferdālu aııid
Tekdür devletlu sulıānum
9. Ağıalaruñ bili kemer
Döner bir şems-ile kameran
Bir faııirdür dirlik umar
Hııığdur devletlu sulıānum

**Göñül yapan Mekke yapmışdur
Mürüvvet 'Alīden ıalmışdur
Allāhu Te'ālā sulıānumuñ āıırin 'aıııbetin ıayr eylesün.**

1. Pādişāhın öge öge
Bir yetīm geldi ḳapuña
Ḳatı ḳorḳar belki döne
Bir yetīm geldi ḳapuña
2. Cānın virmek ister dosta
İnşallāh irgüre ḳaşda
Merd-i ḡarīb hem şikeste
Bir yetīm geldi ḳapuña
3. Yaşlı egni başı ḳara
Libāsı hep pāre pāre
Yüzi terlü yara yara
Bir yetīm geldi ḳapuña
4. Durmaz ağlar dün ü günü
Ma'mūr itmek ister dīni
Ah vāh ider diñmez üni
Bir yetīm geldi ḳapuña
5. Derdümende ḳıyalar mı
Yüri var git diyeler mi
Şöyle maḥrūm ḳoyalar mı
Bir yetīm geldi ḳapuña
6. Bulmazsa bir ḥuzūr yiri
Yirinden döner geri
Kim öte iter kim beri
Bir yetīm geldi ḳapuña
7. Kendüden söyler günde
Eyü kim çok varur onda
İ'tibārı yok diyü anda
Bir yetīm geldi ḳapuña
8. Hem 'aḳlı gitmiş bilüsüz
İl olmaz-ı mış delüsüz
Yüzi aştarı belüsüz
Bir yetīm geldi ḳapuña
9. Hīç bir ḥāline ḥāldaşa
Rāst gelmedi yoldaşa
Yüce ṭaḡlar biller aşā
Bir yetīm geldi ḳapuna
10. Meyli alçaḡa bāḳını
Bükmek olmaz aḳını

Borlı şārıdur mekânı
Bir yetim geldi apua

11. İl yüzine güle güle
Halk içinde düşdi dile
ul İdris kendi bile
Bir yetim geldi apua

2.

8'li Hece Ölçüsü

1. Sulan Süleymanı gören
Öldigine küser m'ola
'Alı başında olan
Hadan ümiz(ini) keser m'ola
2. Mürşid-i kamil yanında
'dillik vardır şnında
orar bunu zamnında
o koyunu süser m'ola
3. Meşgl oldu 'ibadete
Allh irgürdi devlete
Bundan artu vilyete
Daı adem baar m'ola
4. eke eke bu asreti
Arturdu h u frati
Pdişahu merameti
Derdümüzi aar m'ola
5. Han Süleyman tatınd'ola
Naar eyler şaa şola
İstanbul gibi bek al'a
Buncılayın isar m'ola
6. Her dem göre göre çoar
Elbette bir şeve düşer
ara deiz kaynar aar
A deizi kıar m'ola
7. Cum'a cmi'i blbller
Htbeyi bu our diller
Marıdan maribe yiller
Y'Allah diyü eser m'ola
8. 'Iş-ı mecznn meyi
Eksiklide n'eyler eyi
Hat söylemişsin diyi
Dilümüzi keser m'ola

2. TSMA.E. 445-16.

1 Üçüncü ve dördüncü dizede vezin aksamaktadır.

9. **Ḳul İdrīs** dir [ki] söylesem
Bir kez geç-idi boylasam
Vaşf-ı hālî ‘arz eylesem
Ḥıṣm eyleyüp aşar m’ola

3.

8’li Hece Ölçüsü

1. Yâ Rabbi beni esirge
Peygamberler hürmetine
Şal bârî gönder varayın
Sultân Süleymân katına
2. Dünyâ tırdığınca tırsun
Allâh çok ‘ömürler virsün
Devletlu hünkâr sağ olsun
Daḥı artsun devletine
3. İşe güce mi degerin
Söyleyüp medḥin ögerin
Her dâ’im boynum egerin
Derdinüñ maḥabbetine
4. Hîç sözüm size koyar mı
Şuçsuza begler kıyar mı
Eylük bilenler toyar mı
Pâdişâhuñ ‘izzetine
5. Faḳîr ḥuşalanur yürür
Yüzi tüşer yire varur
Borçlı olmaz beñzi şarur
Şu sözün ‘ibâretine
6. Ḥaznedârına buyursa
Egnüme kaftân giyürse
Yokluğu benden ayursa
Yine yitsem berâtına
7. **Ḳul İdrīs** eydür[ür] geldüm
‘Adlinüñ haberin aldum
Devletlu hünkâruñ qaldum
Keremine mürvetine

4.

8’li Hece Ölçüsü

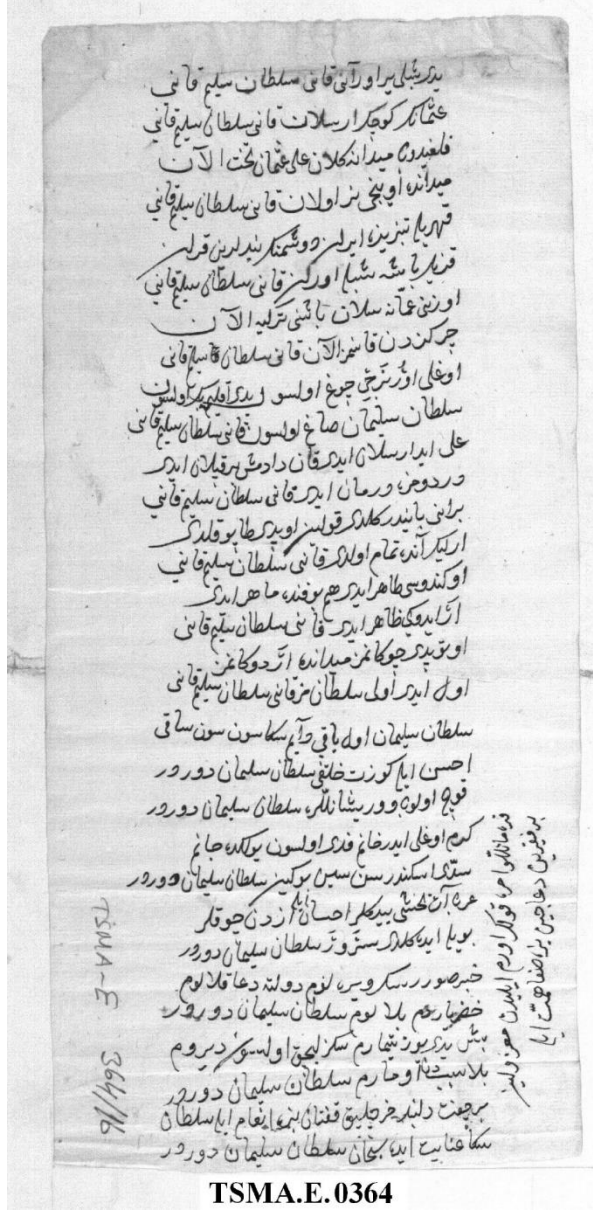
1. Begi dimege ‘ar iden
Kaçma dur indi er iseñ
Kendü biline giden
İr yaramazı ne var’sañ (?)

3. TSMA.E. 445/16-1.

4. TSMA.E. 445-16-2.

2. Şarka ğarba üñi iren
Habibullāh ile yārān
Sultān Süleymāndan varan
Elbet şaşarsın görür'señ
3. Kuṭb-ı 'ālemdür ol kişi
Hızır peygamber yoldaşı
Darbı keser onlar peşi
Pür yarağ hep denür iseñ
4. Pādişāh süngüne kavī
Erlükdür itdügi da'vī
Sever şavaş-ıla avı
Vāy ḥālün'ele girerseñ
5. Er gibi varur dīşeden
Alur seni her gūşeden
Bahādurdur hemīşeden
Çāren ne başı vurur'sañ
6. Tüfekler doldı otlandı
Hāzır baş oldı katlandı
Yeñiçeriler atlandı
Yiterler ḳadi yürür'señ
7. Baş toṭları vardur hezān
Yıḳup ḳal'aları bozan
Bağruñı deler ḳarbuzān
Nişān yirine vurur'sañ
8. Çağıruram gerçek ere
Saña Allāh ḳuvvet vire
Leşker cem' oldı bir yire
Gel işte meydān ṭurur'sañ
9. Beş vaḳt namāzı ḳılurlar
Bāṭın 'ilimdin bilürler
Yirde giriseñ bulurlar
Sen bu ilde daḫı olursañ
10. Hünkārda sefer hevesi
İşitmedüñ mi ol sesi
Ḳanına şusamış 'aşı
Tiz olur amān diler'señ
11. **Ḳul İdrīs** dir [ki] varurlar
Eylügi oda vururlar
Ḳülün göge şavururlar
Ne ḳadar çokluk varur'sañ

Ekler:

Ek 1. Keremoğlu'nun Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu şiirler. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı 0364-16.

6
 آله عفا نندن ایرشیدی دجور یسه بوملکه سلیمان کلد
 جلد آن منغله اولدی سحر یسه بوملکه سلیمان کلد
 حکم عوان سیتکه مجرایت ایریشیک او ووردی کجا قی
 دست قدر ندن یان لیدی بر اقی یسه بوملکه سلیمان کلد
 شر عبه قاندا حکم یسانی فریغله آید لیدی بر اقی
 عیان اولدی بقین دینک چرا غی یسه بوملکه سلیمان کلد
 الله وار لقی اعتقادینه اولیا لفظا میرد و باطنه
 نور سبحان روان اولمش ذاتینه یسه بوملکه سلیمان کلد
 خدای کندو فیلندن بولنلر اچی طاشی بر نوریده طلنلر
 دندن چقر بکامی اولنلر یسه بوملکه سلیمان کلد
 خدادن عیش اولدی تاج دولت قاف بکاف عدل انان فیه
 ذارنه اولدی مهری ولایت یسه بوملکه سلیمان کلد
 ذلله بتر ذلفقار طغیر قلی منکر بیننه طو قنور
 بوجانده انیمه خطبه او قنور یسه بوملکه سلیمان کلد
 اولیادان الدنر اخلاصه عرله اولنلر حظه زلیله
 اومر ز قلی عرشه ایل یسه بوملکه سلیمان کلد
 درویش علی دیر ولایت ایرشیدی نبی خلقیدن حایت ایرشیدی
 امی اسلانه عیایت ایرشیدی یسه بوملکه سلیمان کلد

445/27
 TSMA-E

TSMA.E.0445

Ek 2. Dervîş 'Alî'nin Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu şiir. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı 0445-27.

TSM.A.E.0445

Ek 4. Saka Dede'nin Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu şiirler. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı 0445-28.

[illegible]

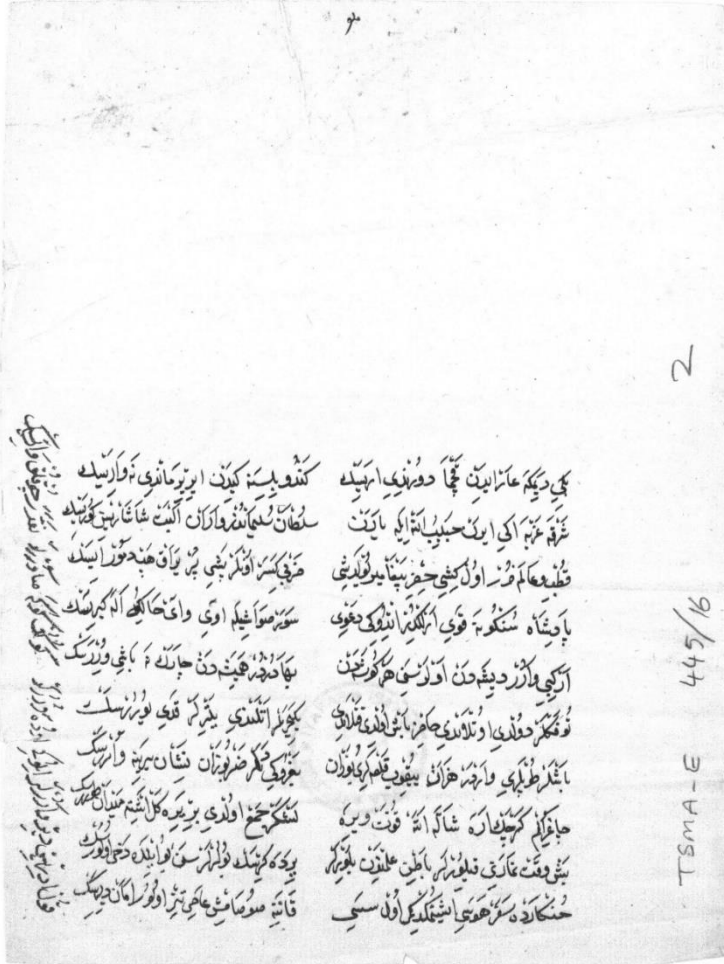
TSMA-E

445/16

7

TSMA.E.0445

Ek 5. Kul İdrîs'in Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu şiirler. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı 0445-16/1.

T SMA.E.0445

Ek 5. Kul İdris'in Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu şiirler. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı 0445-16/2.

Extended Summary

This study was conducted with the aim of identifying examples of Turkish literature in general, and Turkish folk literature in particular, found in the documents of the Ottoman Archives of the Turkish State Archives. Archival documents, which serve as the primary source for the study of history, also constitute a source for Turkish literature. In some of our previous studies, we have presented certain texts to the academic community, particularly focusing on examples from the 15th and 16th centuries. In this study, we aim to introduce previously unknown Turkish folk poets and the poems they presented to Sultan Suleiman the Magnificent, the ruler of the Ottoman Empire during its golden age, to the academic community.

The primary source of this study consists of archival documents that have survived to the present day. The documents used in this article are currently cataloged under various file numbers in the Topkapı Palace Museum Archives of the Turkish State Archives. The

documents obtained are of utmost importance for the history of Turkish literature, as they present early examples of folk literature from the Ottoman period. These documents are significant not only because they are official state records but also because they demonstrate that in the 16th century, not only court poets but also folk poets presented poems to the sultan, and these poems were accepted by the court. Furthermore, as can be understood from the content of the poems, folk poets—that is, aşık poets—were also rewarded by the sultan and received various gifts, just like divan poets. Period chronicles and certain studies on folk literature, as will be seen in the bibliography section of this study, have been used as secondary sources.

During the research, archival records were examined, and thousands of 16th-century literary texts were categorized; subsequently, the documents identified as works of folk literature and relevant to the study were set apart from the others. After transcribing the poems contained in the documents into the modern alphabet, their content was also analyzed within the scope of the articles. This is because the poems shed light on the era of Sultan Suleiman the Magnificent, and some were written in the context of specific events. For example, one of Kereöğlu's poems is an elegy composed for Yavuz Sultan Selim, the father of Sultan Suleiman, while a poem by a poet named Hacıoğlu is a verse composed for the conquest of Belgrade. These poems, all composed in syllabic meter, contain both information regarding the poets' biographies and observations on certain events of their time.

Keremoglu, Dervish Ali, Saka Dede, Kul İdris, and Hacıoglu—five poets whose names and poems have not been found in any source to date—will now take their place among the representatives of 16th-century Turkish folk literature. Although some examples from the 16th century have survived to the present day, the increasing number of early examples of aşık literature—which has primarily been studied from the 17th century onward in previous research—will bring this period of literary history back into focus. Furthermore, the information found in various sources—particularly the memoirs of foreign travelers—that folk poets were also accepted at the palace has been confirmed by the Ottoman Empire's official records, at least for the reign of Sultan Suleiman the Magnificent. It is also significant that some of the five aşık poets discussed in this article belonged to the military class. It was well known that aşık literature thrived particularly among the Janissaries. However, while most of the texts in our possession date from the 17th century and later, the emergence of a Janissary poet like Saka Dede—who bore the title “Dede” and followed the Bektashi path—in the 16th century is particularly significant. Similarly, the elegy for Yavuz Sultan Selim presented to Sultan Suleiman the Magnificent by a poet named Keremoglu is also of great importance. For until now, no elegy composed in memory of a sultan had been identified. The poems of Hacıoglu, Dervish Ali, and Kul İdris are texts that shed light on 16th-century Turkish folk literature both in terms of content and other aspects. The emergence of these texts also necessitates a reassessment of the history of Turkish folk literature, at least as far as the 16th century is concerned.

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of “Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)”:

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Bu çalışma için Etik Kurul Belgesi gerekmemektedir./An Ethics Committee Certificate is not required for this study.

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır./No support was received from any institution or organization for this article.

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu çalışmada yapay zekâdan yararlanılmamıştır./GenAI was not used in this study.

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır./There is no statement of support or gratitude.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu/Aauthor's Note: Yazarın notu bulunmamaktadır./ There is no author's note.

Katkı Oranı Beyanı/Author Contributions: Makale tek yazarlıdır. / The article has a single author.